

Tolken i det interkulturelle forskningsinterview

Karen Risager
Roskilde Universitet

Udgangspunktet for denne artikel er en række individuelle interviews med relativt nyankomne voksne immigranter til Danmark i perioden 2005-08, i alt otte personer fra forskellige lande over hele verden. Gennemførelsen af interviewene blev ledet af en forskergruppe i Danmark der, som led i et større forskningsprojekt om sproglig og kulturel læring, ønskede at undersøge immigranternes oplevelser af at være nyankomne i Danmark, både med hensyn til deres mere generelle Danmarksbillede og med hensyn til hvilken viden de selv ønskede at opnå som nyankomne der var i gang med at indrette sig på et mere eller mindre permanent ophold i landet.

Vi ønskede naturligvis at få en så rig beskrivelse af disse emner som muligt. Da informanterne endnu ikke talte særlig godt dansk, var det ikke muligt at gennemføre dybdeinterviews med dem på dansk. Vi kunne heller ikke gå ud fra at de alle ville kunne udtrykke sig tilstrækkelig nuanceret på engelsk. Vores udgangspunkt var derfor at det var både oplagt og nødvendigt at kommunikere med dem på deres modersmål, eller førstesprog, dvs. det sprog de havde lettest ved at beskrive og fortælle om deres livsverden på.

Denne betingelse for relevant vidensproduktion stillede os over for en kompliceret situation: Ud over dansk var der otte forskellige sprog involveret: arabisk, bemba, japansk, litauisk, makedonsk albansk (gheg), spansk, tyrkisk og tysk. Hvordan skulle vi gennemføre den proces som ville implicere et udstrakt samarbejde med en række tolke og validatorer? Hvordan skulle vi beskrive og analysere denne intersproglige og interkulturelle proces ud fra et forskningsmetodisk perspektiv?

Dermed havde vi, så vidt vi kan se, betrådt forholdsvis jomfruelig jord. Den efterhånden righoldige litteratur om kvalitative forskningsinterviews (bl.a. Kvale 1996) behandler ikke den sproglige dimension i betydningen valg og brug af bestemte (national)sprog, og beskæftiger sig i det hele taget (endnu) ikke med interkulturelle aspekter eller kul-

turmøder i forskningsinterviews, herunder betydningen af tolkning og oversættelse. Dette gælder interessant nok også i vid udstrækning etnografiske studier inden for antropologien (Borchgrevink 2003). Uden for forskningsverdenen eksisterer der ganske vist et begreb om 'det interkulturelle interview', forstået som et interview hvor den interviewede og interviewer har hver sin kulturelle baggrund. Typiske eksempler på sådanne interviews kan være interkulturelle jobinterviews med arbejds-søgende der er immigranter eller tilhører etniske minoriteter. I forbindelse med forslag til gennemførelse af interkulturelle interviews henvises der ofte til erfaringer fra interkulturel kommunikation mere generelt. Men inden for feltet interkulturel kommunikation tillægges sprogets ofte ikke den store betydning (Risager 2005). Typisk forudsætter man stiltiende at den interkulturelle samtale, eller mere specifikt det interkulturelle interview, foregår på det lokale majoritetssprog, og der fokuseres ikke særligt på sproget og dets mulige implikationer for indhold, form eller interkulturel forståelse mere generelt.

På denne baggrund besluttede projektgruppen, især på foranledning af denne artikels forfatter, at lade den del af projektet have en eksplorativ karakter: Vi ville gerne udforske de mange muligheder og faldgruber der er på feltet når interviewsproget bliver taget alvorligt. Vi ville tillade en stor mangfoldighed i design og gennemførelse sådan at vi kunne indfange og kortlægge så mange forskellige aspekter af problematikken som muligt. Denne artikel er et første skridt i en sådan kortlægning.¹

Projekt Læring og Integration

Først et par ord om den forskningsmæssige kontekst: Det samlede forskningsprojekts navn er *Læring og Integration – Voksne og Dansk som Andetsprog*. Det startede i 2004 på en bevilling fra det daværende Statens Humanistiske Forskningsråd og er p.t. (juli 2008) i slutfasen. Projektets deltagere er: fra RUC Karen Risager, Michael Svendsen Pedersen og Louise Tranekjær, fra DPU Karen Lund og Kirsten Lundgaard Kolstrup og fra SDU Johannes Wagner, Catherine Brouwer og Kristian Mortensen.

Projektet tager udgangspunkt i situationen på sprogcentre i Danmark, hvor de voksne immigranter samles på (sædvanligvis) multikul-

turelle hold og undervises i dansk som andetsprog og i kultur- og samfundsforhold i Danmark. Projektet har to overordnede formål: Det første er at opbygge en integreret teoretisk forståelse af *både* sproglige og kulturelle læreprocesser blandt voksne immigranter i løbet af de første år de opholder sig i Danmark som indledning til et mere permanent ophold. Det andet formål er at formulere en sprog- og kulturpædagogik for andetsprogsområdet der rækker ud over klasseværelset på sprogcenteret og inddrager det livshistoriske og transnationale perspektiv. Endvidere er der, som allerede antydnet, et metode-orienteret sideformål, nemlig at undersøge hvordan man kan inddrage immigranternes modersmål for at få adgang til kulturelle læreprocesser hos mennesker der endnu ikke kan udtrykke sig nuanceret på dansk. Teoretisk kombinerer projektet psykolingvistiske, sociolingvistiske og kulturlingvistiske perspektiver med bredere sociokulturelle, sociologiske og kulturanalytiske perspektiver (Lund og Pedersen 2003, Lund 2006, Wagner 2006, Risager 2003 og Risager 2007).

Da projektet fokuserer på sproglige og kulturelle læreprocesser i et livshistorisk perspektiv, er der blevet sammensat en mindre gruppe af informanter hvis liv og processer vi kunne undersøge i dybden. Da projektet skal afspejle mangfoldigheden på sprogcentre, er det en gruppe der omfatter mennesker med mange forskellige sproglige og kulturelle baggrunde.

Projektet har etableret flere forskellige former for data. Men de to hovedtyper af data er: 1. Sproglige læringsdata, og det vil i denne sammenhæng sige individuelle egenoptagelser af egen sproglige interaktion (på dansk) i og især uden for det formelle læringsrum (altså uden for sprogcenteret), og 2. Individuelle interviewdata, og det vil i denne sammenhæng sige forskningsinterviews der belyser den sproglige og kulturelle læring via informanternes egen fremstilling heraf. I forbindelse med interviewdelen er der som nævnt også blevet sammensat en mindre gruppe af tolke.

I denne artikel behandler jeg kun interviewdelen, og jeg fokuserer især på tolkenes rolle i interviewundersøgelsen og deres positioneringer i interviewene.

Informanterne

I det samlede projekt har vi flere forskellige informanter til forskellige delprojekter. Men vi har fået samlet en central gruppe på otte personer som udgør projektets kerneinformantgruppe, se nedenstående tabel. Det er denne gruppe jeg vil beskæftige mig med i det følgende.²

<i>Navn</i>	<i>Køn</i>	<i>Alder</i>	<i>Oprindelsesland</i>	<i>Førstesprog</i>	<i>Uddannelse</i>
A	k	34	Spanien	spansk	universitet, handel/turist
B	k	33	Makedonien	makedonsk albansk	grundskole
C	k	26	Japan	japansk	universitet, kunst
D	k	30	Tyskland	tysk	universitet, sprog
E	k	31	Zambia	bemba	universitet, advokatsekr.
F	m	25	Egypten	arabisk	universitet, turisme
G	m	38	Tyrkiet	tyrkisk	elektriker
H	m	26	Litauen	blanding, se nedenfor	hestesport

Tabel 1: Oversigt over informanter³

Informanterne er alle sammen unge voksne, fem kvinder og tre mænd, der er kommet til Danmark i perioden 2003-05, de fleste i 2004. Ud over kvinden fra Tyskland er alle blevet kontaktet gennem et sprogcenter hvor de var i gang med et kursus.

Projektet havde kontakt med fire sprogcentre på Sjælland og Fyn, og vi henvendte os til lederne af disse centre og spurgte om de ville samarbejde med os om projektet og herunder finde nogle informanter til os. Vi bad om at der kunne blive spredning på oprindelsesland, køn, indvandningsbaggrund (familiesammenføring, flugt) og uddannelsesbaggrund. På hvert sprogcenter samlede vi den lille gruppe der dermed var blevet udpeget og holdt et introduktionsmøde for dem. På det center jeg havde kontakt med, foregik det for eksempel på den måde at jeg og en anden fra projektgruppen sad sammen med tre potentielle informanter: en fra Iran, en fra Egypten og en fra Litauen, og centeret havde stillet tre tolke til rådighed for os (ikke de samme tolke som vi selv arbejdede sammen med senere): en til farsi, en til arabisk og en til russisk (manden fra Litauen kunne også russisk). Desuden var der en fra sprogcenteret til stede. Ved mødet spurgte vi om de tre personer ville være med i projektet, og de sagde alle ja. Nogle måneder senere måtte personen fra Iran

dog melde fra på grund af store vanskeligheder som følge af sin traumatiske flygtningehistorie.

At vi valgte informanter i samarbejde med sprogcentrene havde at gøre med vores forskningsmæssige interesse i at studere sproglige og kulturelle læreprocesser og undervisningsprocesser på sprogcentrene sammenholdt med læreprocesser i informanternes dagligliv uden for. Det var også en stor hjælp for os at sprogcentrene på dette tidlige tidspunkt i processen stillede tolke til rådighed. På den anden side havde vi ikke fuld kontrol med hvilke personer vi fik kontakt med, og vi fik også kontakt med dem relativt sent i den forstand at de allerede havde opholdt sig i Danmark i nogen tid. Nogle i fire måneder, nogle faktisk i to år. Blandt dem der havde været i Danmark i kortest tid, var kvinden fra Japan og manden fra Egypten. Den der havde været i Danmark i længst tid, var manden fra Tyrkiet.

Som man kan se af tabel 1, er der tale om en informantgruppe der er bredt sammensat med hensyn til køn, oprindelsesland, førstesprog og uddannelsesniveau. De fleste er familiesammenførte. Det var meget svært at få flygtninge involveret (den eneste der har en delvis flygtningehistorie, er kvinden fra Makedonien). Det var også svært at få folk uden skoleuddannelse med (fra Danskuddannelse 1). Dog har en af projekt-deltagerne arbejdet specielt med analfabeter som led i projektet.

Det skal tilføjes at alle informanterne er anonyme, men nogle af dem kender hinanden gennem det sprogcenter de har gået på.

Interviewene

Vi har opereret med fire typer af individuelle interviews med informanterne:

- Livshistorisk interview (helst på førstesproget)
- Kulturlæringsinterview (helst på førstesproget)
- Kulturlæringsinterview (på dansk)
- Opfølgende interview (helst på dansk)

Desuden har vi interviewet to af tolkene (den arabiske og den litauiske) om deres erfaringer med interviewene.

Interviewene med informanterne er blevet optaget i den givne rækkefølge. De tre første typer af interviews er blevet gennemført i begyndelsen af undersøgelsesperioden, det sidste i slutningen af undersøgelsesperioden. På grund af mangel på tid og økonomiske ressourcer har vi ikke kunnet gennemføre alle typer af interviews med alle informanter. Dog har vi livshistoriske interviews og kulturlæringsinterviews fra alle. Se nedenstående tabel:

	Livshist.int.	Int.sprog	Kult.int.	Int.sprog	Da.kult.int	Opfølg.int.	Int.sprog
A	maj 05	spansk	juli 05	spansk			
B	jan. 05	mak.albansk	febr. 05	mak.albansk			
C	nov. 05	japansk	nov. 05	japansk	mar. 06	april 07	dansk
D	aug. 05	tysk	okt. 05	tysk	sept. 05		
E	nov. 05	engelsk	dec. 05	engelsk	mar. 06	april 07	dansk
F	jan. 05	arabisk	febr. 05	arabisk	april 05	febr. 08	dansk
G	febr. 05	tyrkisk	mar. 05	tyrkisk	mar. 05	maj 07	tyrk./da.
H	mar. 05	litauisk	april 05	litauisk			

Tabel 2: Oversigt over interviews

Formålet med *det livshistoriske interview* er at få informantens fremstilling af sin generelle livshistoriske baggrund, inkl. skole- og uddannelseshistorien og arbejdshistorien, og sit liv i Danmark, inkl. arbejdshistorien. Et særligt tema er læringen af dansk og andre sprog.

Formålet med *kulturlæringsinterviewet* er at få informantens fremstilling af hvad man generelt kan kalde hans/hendes Danmarksbillede. Det handler om billedet af Danmark før ankomsten og nu, om hvad man har brug for at vide om Danmark, om den undervisning man har fået om danske kultur- og samfundsforhold på sprogcentret eller andre steder, samt om livet uden for sprogcentret med særligt henblik på hvordan det er at være udlænding i Danmark og hvilke kanaler man bruger for at få mere at vide om Danmark. Det er meningen at indholdet af disse interviews skal sættes i relation til indholdet af den læreplansstyrede undervisning i kultur- og samfundsforhold der foregår på sprogcentrene.

Formålet med *kulturlæringsinterviewet på dansk* er indholdsmæssigt det samme som ovenstående, og der er brugt den samme interviewguide. Men da interviewet denne gang er på dansk, er formålet nok så meget at få et indtryk af den mundtlige kompetence på dansk på dette tidlige tids-

punkt af sproglæringen. Det kan også forventes at indholdet bliver præget af at samtalen ikke foregår på førstesproget.

Formålet med *det opfølgende interview* er at få informantens fremstilling af – efter en længere periode i Danmark, konkret mellem halvandet og tre år – hvordan det går med dansklæringen og med livet i øvrigt i Danmark, med særligt fokus på hvordan det er at bo i Danmark, hvordan man har det med danskerne, hvordan danskere ser på udlændinge, hvilken mening man har om medborgerskabsprøven, og hvordan ens fremtid ser ud.

Interviewsprogene

Vi ønskede at gennemføre i hvert fald de to første interviews (det livshistoriske interview og kulturlæringsinterviewet) på et sprog der ikke voldte informanterne problemer med at udtrykke sig, dvs. deres førstesprog. Begrebet 'førstesprog' og de sprogsociologiske forhold omkring førstesproget kan være komplicerede rundt omkring i verden, men kort kan det siges at førstesproget er det sprog informanterne har lært i den tidlige barndom i familien og også brugt i deres skole- og uddannelsesforløb (som fx for etniske danskere i Danmark), eller det kan være det sprog informanterne har gennemført deres skole- og uddannelsesforløb på selv om det ikke er identisk med det sprog de har lært i familien (som fx for etniske kurdere i Tyrkiet).

I valget af sprog måtte vi forlade os på sprogcentrets oplysninger, og de var ikke altid helt tilfredsstillende. Sprogcentrene har ikke nødvendigvis god viden om kursisters modersmål og/eller førstesprog, end-sige deres færdigheder i andre sprog. Det kan skyldes manglende interesse for dette på sprogcentrene, men har sandsynligvis nok så meget at gøre med at der i visitationsprocessen til sprogcentrene ikke gøres noget ud af denne ellers væsentlige side af folks livshistorie og kompetencer.

For de fleste informanters vedkommende ramte vi dog rigtigt: Spansk (A), makedonsk albansk (B), japansk (C), tysk (D), arabisk (F) og tyrkisk (G). Interviewene på tysk blev gennemført af en af projektdeltagerne. I E's tilfælde, kvinden fra Zambia, måtte vi lave et kompromis, som nok i virkeligheden var et godt valg. E's modersmål er bemba, men vi kunne ikke finde en tolk for bemba, og vi valgte derfor at gennemføre interviewene med E på engelsk. I praksis blev det gjort af en af projektdel-

tagerne. Dette sprogvvalg viste sig at være okay – og måske bedre end bemba – fordi E har gennemført hele sin skoleuddannelse og videreuddannelse på engelsk.

I H's tilfælde ramte vi forkert. Vi havde fået at vide at H var fra Litauen, og at han havde litauisk som modersmål (og det sagde han også selv til vores tolk). Men det viste sig at han på baggrund af en nationalt set meget varieret livshistorie taler et (efter situationen meget varierende) blandingsprog bestående af elementer fra polsk, litauisk, hviderussisk, lettisk, russisk, engelsk, tysk og dansk. Interviewene med ham kunne nok med fordel have været gennemført på russisk (efter den litauiske tolks vurdering, jf. interviewet med hende).

Tolkene

Vi gennemførte som nævnt selv interviewene på engelsk og tysk, og derudover havde vi brug for at finde frem til tolke (i meget bred forstand, se nedenfor) til de seks yderligere interviewsprog (spansk, makedonsk albansk, japansk, arabisk, tyrkisk og litauisk).

Da disse tolke skulle fungere som forskningsassistenter, formulerede vi (for os selv) nogle ønsker vedr. deres forskningsmæssige og sproglige kompetencer, hvoraf vi gerne ville have så mange som muligt opfyldt:

- de skulle gerne have en universitetsuddannelse
- de skulle gerne have øvelse i at gennemføre kvalitative interviews
- de skulle gerne have gode skriftlige færdigheder i interviewsproget
- de skulle gerne have gode skriftlige færdigheder i dansk
- de skulle gerne have øvelse i tolkning til dansk
- de skulle gerne have øvelse i (skriftlig) oversættelse til dansk
- de måtte ikke have fungeret som offentligt udpeget tolk over for informanten tidligere (fx i en visitationssamtale)

Desuden havde vi et par meget væsentlige ønsker, som vi havde mulighed for at få opfyldt netop fordi vi skulle inddrage nogle 'mellemmænd' imellem os og informanterne:

- interviewsproget skulle gerne være deres modersmål/førstesprog
- de skulle gerne være immigreret som ung/voksen til Danmark

Vi mente at vi kunne gøre os håb om at få nogle mere personlige og oplysende samtaler hvis tolkene, ligesom informanterne, talte sproget som modersmål/førstesprog og også havde en immigrationshistorie og altså selv var immigreret til Danmark som ung eller voksen. Tolken ville måske i højere grad blive opfattet som en landsmand eller i hvert fald en der talte samme sprog. Det var også muligt at tolken ville blive opfattet som en mulig kontakt til et nyt netværk i Danmark.

Dette udvælgelseskriterium betød at vi ikke kunne bruge etniske danskere der havde universitetsuddannelse i interviewsprogene (fx spansk), men at vi skulle søge på det meget fragmenterede og uoverskuelige marked i Danmark for tolke i de forskellige sprog. Efter et stort opsøgende arbejde lykkedes det os at sammensætte følgende gruppe af tolke. Det er ikke sådan at hver af tolkene opfylder alle ovenstående krav, men alt i alt er kravene opfyldt for gruppen som helhed:

	<i>Køn</i>	<i>Alder</i>	<i>Oprindelsesland</i>	<i>Førstesprog</i>	<i>Universitetsuddann.</i>	<i>Kvalitative interviews</i>	<i>Tolkning</i>
A+	m	40erne	Bolivia	spansk	x		x
B+	m	60erne	Albanien	makedonsk albansk			x prof. tolk
C+	k	30erne	Japan	japansk	x	x	
D+	m	50erne	Tyskland	tysk	x	x	
E+	k	30erne	Danmark	dansk	x	x	
F+	m	50erne	Irak	(irakisk) arabisk	x	x	x
G+	k	40erne	Tyrkiet	kurdisk			x prof. tolk
H+	k	30erne	Litauen	litauisk	x	x	x

Tabel 3: Oversigt over tolke

Hvis vi tager kolonnerne fra venstre til højre, kan vi se at med hensyn til *køn* er de otte tolke ligeligt fordelt: fire kvinder og fire mænd. Vi havde overvejet at kræve at tolken og informanten skulle have samme *køn*. Dette kunne være potentielt relevant. Men til syvende og sidst var

det svært at få det hele til at gå op. I realiteten er det sådan at fem af interviewene er kønsblandede, mens der er to interviews hvor begge parter er kvinder (japansk og engelsk), og ét hvor begge parter er mænd (arabisk).

Der er en ret stor spredning på *alder*. Også her havde vi overvejet at foretrække at tolken og informanten var på omtrent samme alderstrin. Men heller ikke dette var let at gennemføre i praksis. Derfor er det sådan at i fire af interviewene er aldersforskellen ikke ret stor, mens den i fire andre er ret stor, og tolken er den ældste.

Opfindelsesland og førstesprog: Alle undtagen én (E+) er indvandret til Danmark som unge/voksne. Der er dog ikke altid tale om egentlige landsmænd til informanterne: Informanten fra Egypten fik en arabisktalende tolk fra Irak, informanten fra Spanien fik en spansktalende tolk fra Bolivia, og informanten fra Zambia fik en engelsktalende tolk fra Danmark (en af deltagerne i projektgruppen). Desuden skal der mindes om at tolken med litauisk som modersmål (H+) under interviewet opdagede at H's modersmål ikke var litauisk. G+ er professionel tolk i tyrkisk, og det var først senere at vi fik oplysning om at hun har kurdisk som førstesprog. At tolkene (undtagen E+) er indvandrere, betyder også at de taler og skriver dansk som andetsprog. Dette kan ses flere steder i deres oversættelser til dansk.

Seks af tolkene har en *universitetsuddannelse*. Heraf har fem uddannelser der omfatter sprogstudier, og disse har også alle erfaring med kvalitative interviews. En af de fem har arbejdet som professionel tolk (arabisk), de andre har kun lidt eller ingen erfaring med tolkning. Men alle seks har nogen erfaring med oversættelsesproblematik. De to tolke der ikke er uddannet på universitetsniveau (den makedonsk-albanske og den tyrkiske), er til gengæld professionelle tolke, og dette indebærer som regel også nogen erfaring med oversættelse af sagtekster såsom officielle skrivelser.

Der er således en overordentlig stor social variation i de otte forskellige interviewsamtaler vi fik. En variation, som vi håber at kunne udnytte produktivt til at belyse forskellige typer af interviewsituationer med deltagere med forskellige forudsætninger.

Det skal tilføjes at ligesom for informanternes vedkommende kendte tolkene ikke hinanden i forvejen, og de har heller ikke i projektets for-

løb fået kendskab til hinanden. De er alle anonyme. Vi havde haft i tankerne at samle alle tolkene før interviewene til et seminar hvor vi i fællesskab kunne sætte dem ind i forskningsprojektets ide og deres særlige rolle i interviewprocessen. Men vi gennemførte det ikke, dels fordi der ikke var midler til det i vores bevilling, dels fordi det også ville have ophævet anonymiteten. Alle tolkene fik dog en individuel vejledning i deres kommende opgave.

Tolkenes/forskningsassistenternes rolle i interviewundersøgelsen

Da seks af interviewene skulle gennemføres på et sprog som vi ikke forstod, foretog vi et afgørende valg: Vi valgte ikke at være til stede under interviewet.⁴ Det var fordi vi ønskede at samtalen skulle være så naturlig og fortrolig som muligt, samtidig med at den naturligvis også var et forskningsinterview der blev lydoptaget. Vi håbede at når der ikke sad en umælende observatør der ikke forstod samtalen overhovedet, ville atmosfæren ved interviewet kunne være forholdsvis afslappet, og de to samtalepartnere ville kunne relatere sig til hinanden som landsmænd eller i det mindste personer der havde samme modersmål. Vi kunne således i forskergruppen udnytte at informanten og tolken var fælles om nogle livserfaringer.

Alternativt kunne vi have gennemført interviewene som tolkede samtaler, men det ville have været tidsrøvende og ville måske have gjort det sværere at få en naturlig samtale i gang. Vi ville heller ikke have haft de ovenstående fordele af at informanten og tolken har sammenlignelige livserfaringer, da tolkens identitet og personlighed ikke på samme måde står i forgrunden i den tolkede samtale.

Det er derfor vigtigt at understrege at vores 'tolke' ikke fungerede som tolke i mere teknisk forstand. De var ikke tolke i de konkrete interview-samtaler. Men man kan sige at de fungerede som tolke i den overordnede interviewproces mellem forskergruppen og informanterne. De fremførte samlet vores spørgsmål til informanterne på deres eget modersmål, og de videregav samlet deres svar til os på dansk. Derved fik tolkene en meget vigtig funktion i hele interviewundersøgelsen. De spillede en central rolle i datagenereringen og i den primære behandling af data, som denne oversigt over opgaver viser:

- projektgruppen udarbejdede en fælles interviewguide (for hver type af interview) på dansk
- kontaktpersonen sendte interviewguiden til tolken
- tolken oversatte (for sig selv) spørgsmålene til interviewsproget og gennemførte interviewet
- tolken udskrev interviewet på interviewsproget
- tolken oversatte derefter udskriften til dansk og sendte den til kontaktpersonen

I øjeblikket står projektet over for at skulle sammensætte en gruppe af sproglige validatorer der skal gennemgå disse processer kritisk, i dialog med tolkene, med henblik på at sikre reliabilitet og validitet i transkriptions- og oversættelsesprocesserne bedst muligt. Disse validatorer behøver ikke at være immigranter, men kan med fordel være modersmålstalende danskere der er eksperter i oversættelse fra interviewsproget til dansk. Da valideringen endnu ikke har fundet sted, er nedenstående interviewcitater at forstå som rådata.

Ved at designe interviewundersøgelsen sådan har vi i virkeligheden lagt op til en tvetydig rolle for tolken. På den ene side har han/hun en række veldefinerede opgaver og skal fungere som en stedfortræder for os i projektgruppen. En stedfortræder der kan gennemføre et så vidt muligt professionelt forskningsinterview ud fra den interviewguide vi har lavet og med fokus på informantens fremstilling af sin egen livsverden. Tolken er som sådan en 'almindelig' forskningsassistent. På den anden side lægges der op til at drage nytte af en særlig identitetsmæssig relation mellem tolk og informant: noget som kan nærme sig fællestræk i livshistorien, fælles sprog. Dette kan implicere en mere personlig samtale hvor asymmetrien mellem interviewer og interviewede bliver mindre udtalt, og hvor begges livsverden bliver repræsenteret. Måske bliver rollerne endda en gang imellem byttet om så tolken kommer til at fungere som konsulent for den nyankomne? I det følgende skal vi se nogle eksempler på hvordan tolkenene arbejder med deres positionering i forhold til informanterne.

Tolkenes positionering over for informanterne i interviewsamtalerne

Nedenfor er der fire uddrag af interviewsamtalerne med kommentarer:

Interview 1

A kvinde fra Spanien, 34, tre års univ.udd. i udenrigshandel og turisme, gift med dansker

A+ mand fra Bolivia, 40'erne, univ.udd. i biologi, gift med dansker

Samtalen er oprindelig på spansk

(A har lige fortalt om hvordan hun søger arbejde. Intervieweren tager fat på det næste spørgsmål i interviewguiden: ”Har du planer om at starte egen virksomhed?”)

A+ Har du planer om at starte for dig selv?

A Det kunne da være spændende. Starte for mig selv, hvad? Hvordan? Hvad mener du? En . .

A+ Der er mange mennesker der ikke bryder sig om at være ansatte og så . .

A Her fik jeg nogle ideer. En veninde og jeg har snakket om at starte en danseskole. Da hun er fra Sydamerika, kan hun undervise i salsa og jeg kan undervise i flamenco, vi finder en anden person som underviser i mavedans, det har vi snakket om, ikke også? Eller det vi kunne gøre var at åbne et sted med spanske tapas. Der falder en masse ideer af, men du forfølger dem ikke, vel?

A+ Kender du en spansk kvinde der hedder Maria? Hun har en forretning.

A Og som har udgivet en bog om tapas?

A+ Ja.

A Er det Maria? Jeg kender hende ikke, men jeg har set bogen, og de har vist også en vinbutik.

A+ Ja, hun har en vinforretning, og hun er en meget sød person, jeg kender hende godt, jeg har snakket med hende flere gange.

Vi ser her en interviewer som ikke blot stiller spørgsmål og får svar, men også positionerer sig mere aktivt som en giver den nyankomne nogle nyttige oplysninger. Han vil øjensynlig gerne hjælpe med integrationen og give gode råd, fx om hvordan informanten kan udvikle sit netværk i Danmark. Her er interviewerens identitet som en der taler samme modersmål og dermed muligvis fælles netværksinteresser som informanten, vigtig for samtalens forløb.

Interview 2

- C kvinde fra Japan, 26 år, univ.udd. i film og musikvidenskab, gift med dansker
- C+ kvinde fra Japan, 30'erne, univ.udd. i kulturstudier og pæd., gift med dansker

Samtalen er oprindelig på japansk

- C Det jeg nu vil sige kunne være noget, som måske ikke skal optages . .
- C+ Sig det bare.
- C Jeg ved ikke om danskerne overordnet (generelt) er konservative . . . det kan jeg ikke rigtig finde ud af . . . Men tidligere var der en periode, hvor ret radikale . . eller med andre ord de venstreorienterede havde tendens til at være stærk. Det var nok derfor, at man gik i spidsen inden for mange områder f.eks. miljøet og der var tendens til at folk var mere afslappet og ikke særligt formelle. Men det halter med miljøet nu. Jeg hørte, at på grund af den nuværende regering blev miljø-området ødelagt. For mig virker det som om, at Danmark alt for hurtigt er gået i forvejen, og derfor sker der nu et tilbageskridt. Jeg har sådan et indtryk og synes, at det er mystisk . . Ja, det er blevet lidt for langt svar, undskyld mig.
- C+ Nej, hvis du kommer til at tænke på et eller andet, vil jeg gerne høre mere om det.

Vi ser her en interviewer som får noget af informantens fortrolighed vedrørende dennes kritiske opfattelse af 'danskerne', en opfattelse som

informanten nok ikke ville have videregivet til en etnisk dansker. Igen her er samhørigheden med landsmanden vigtig, og den giver her og andre steder i interviewet anledning til sammenligninger mellem Japan, deres fælles oprindelsesland, og Danmark.

Interview 3

F mand fra Egypten, 25 år, kortere udd. inden for turisme, gift med dansker

F+ mand fra Irak, 40'erne, univ.udd. i engelsk og kommunikation, gift med iraker

Samtalen er oprindelig på arabisk

F+ Fortæl lidt om dine oplevelser i skolen (gymnasium eller universitet i Egypten)?

F Der var ikke noget unormalt eller unaturligt. Jeg husker ikke noget af det. Det var et normalt liv, som ligner alle andre studerendes liv. Jeg var ingen undtagelse.

F+ Var der ingen oplevelser, som du husker?

F Nej, det var et normalt liv. Vi gik bare i skole og læste, og dagen efter gik vi i skole igen.

F+ Men hvordan foregik dit skoleliv? Hvad kunne du godt lide (eller ikke lide) i dit liv?

F Jeg kunne selvfølgelig ikke lide at læse (lave lektier). ((grin)). Men jeg kunne godt lide rejserne mellem min landsby og byen. Det var hver dag.

F+ OK.

F Jeg kunne godt lide at rejse frem og tilbage hver dag. Jeg var sammen med mine kammerater i bussen, og vi lavede sjov og grinede.

F+ OK.

F Også i skolen var jeg sammen med kammeraterne. Vi lavede bare sjov, men jeg kunne ikke lide at lave lektier.

F+ Du kunne ikke lide at lave lektier.

F Rigtigt.

Vi ser her en situation hvor det til gengæld er meget svært for interviewereren at få noget ud af informanten ud over meget overfladiske og konventionelle oplysninger. Informanten undviger tilsyneladende at sige noget af betydning, og laver nærmest sjov med samtalen. Der er tilsyneladende et eller andet problem i informantens livshistorie, eller i relationen mellem ham og interviewereren. Dette var et af de emner vi talte med interviewereren om i vores efterfølgende interview med ham.⁵

Interview 4

(samme som ovenfor)

- F+ OK. Vi opsummerer, hvad vi sagde til alle sidst.
F Mmm.
F+ Med hensyn til undervisningen, synes du at undervisningsmetoden er god nok.
F Ja.
F+ Du er tilfreds.
F Ja.
F+ Og du gør en indsats for at lære dansk.
F Rigtigt.
F+ Og du synes, du kan bruge sproget mere og mere.
F Ja.
F+ Du bruger det på arbejdet og i skolen.
F Ja. ((på dansk)): Og det var alt, det var alt. ((grin))
F+ OK. Vi skulle faktisk bruge lidt mere tid, en hel time, på at få flere oplysninger. Men lad mig se. Der er nogle ting, som vi måske talte om lynhurtigt.
F Hvorfor skal det nødvendigvis være en hel time?
F+ Nej, ikke nødvendigvis. Jeg kigger bare spørgsmålene igennem.
F Fordi jeg har en aftale kl. 16.
F+ OK. Så stopper vi.

Igen er det uendelig svært for interviewereren at få informanten til at gå seriøst ind i samtalen. På den anden side har interviewereren nok også misforstået sin rolle, for han taler om at få oplysninger, og hans sammenfatninger tyder ikke på opmærksomhed over for at stille uddybende el-

ler kritiske spørgsmål. Det drejer sig hele tiden om opsummering af fakta. Interviewet er gået alt for hurtigt! Det kan evt. have noget at gøre med at denne interviewer har stor erfaring med interviews hos de sociale myndigheder, der jo mest handler om at belyse en sag faktuel, men har noget mindre erfaring med kvalitative forskningsinterviews.

Konklusion: det interkulturelle i mange dimensioner

Arbejdet med dette forskningsdesign i projekt Læring og Integration har vist os hvor vigtigt det er at se på interviewsamtalerne som et samspil mellem (mindst) to personer. Det er altid vigtigt at være bevidst om at der er (mindst) to parter i en interviewsamtale, men denne bevidsthed er ekstra vigtig i vores interviewsamtaler på førstesprogene, fordi tolken (intervieweren) i nogle tilfælde kan bruge sin positionering som landsmand til at befordre en indholdsrig og mere eller mindre fortrolig samtale omkring et fælles 'vi'. Tolken transformerer sig derved fra at være forskningsassistent (vores hjælper og forlængede arm) til at være en særlig type informant hvis livsverden også bliver interessant i sammenhængen. Denne erkendelse har betydet at vi efter afslutningen af interviewene er begyndt at interessere os mere for tolkenes egen livshistorie som en relevant del af projektet.

Det er oplagt at et af de vanskelige punkter rent metodisk i projektet er de faser af interviewundersøgelsen som er usynlige for os som forskergruppe. At bruge tolkene som interviewere har givet os et rigt materiale som vi efter al sandsynlighed ikke kunne have opnået selv, men den efterfølgende uafhængige validering er vigtig. Her gør der sig et interessant aspekt gældende: mens tolkene har interviewsproget som førstesprog og dansk som andetsprog, kan vi for validatorernes vedkommende vælge personer som har dansk som førstesprog og interviewsproget som fremmed- eller andetsprog. Derved får vi flere forskellige typer af sprogkompetencer aktiveret og dermed flere forskellige typer af relationer mellem sprog og kultur. Samtidig får vi forhåbentlig mulighed for at opnå en dybere forståelse af samtalerens indhold og forløb og af informanternes livsverden.

Forskningsdesignet indebærer en triadisk interviewsituation omfattende projektgruppe, informant og tolk, og det interkulturelle har potentielt spillet en rolle i alle relationerne: Mellem projektgruppen (der selv

er tværkulturelt sammensat for så vidt som deltagernes oprindelseslande er Danmark, Holland og Tyskland) og tolken har der været momenter af interkulturel kommunikation i kraft af den mulige kulturelt forskellige brug af dansk som hhv. modersmål og andetsprog. Desuden har tolken (for sig selv) oversat interviewguidens spørgsmål til interviewsproget og oversat hele interviewet tilbage igen senere – processer der involverer ikke blot sproglig, men også kulturel oversættelse. Mellem tolken og informanten har der måske været mindre interkulturel kommunikation, men der har til gengæld været lejlighed til interkulturelle sammenligninger m.v. mellem deres oprindelsesland(e) og Danmark. Mellem forskergruppen som helhed og informanten har den interkulturelle og intersproglige kommunikationen været i formidlet form og dermed kun indirekte. Men den enkelte informant og hans/hendes kontaktperson har kendt hinanden (på et forholdsvis rudimentært dansk) fra starten af projektet, og i det opfølgende interview nogle år senere har kontaktpersonen, eller en anden fra projektgruppen, trådt personligt i forbindelse med informanten med en dybere forskningssamtale, denne gang på dansk.⁶

Referencer

- Borchgrevink, Axel. 2003. Silencing Language: Of Anthropologists and Interpreters. *Ethnography* 4:1, 95-121.
- Kvale, Steinar. 1996. *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.
- Lund, Karen. 2006. The awareness of context in second language acquisition theories. In: H. L. Andersen, K. Lund og K. Risager (red.) *Culture in Language Learning*. 57-86.
- Lund, Karen og Michael Svendsen Pedersen. 2003. Dansk som andetsprog på arbejde. I G. Ø. Nielsen, M. S. Pedersen og K. Lund, *Individuelle Læringsplaner og Kollektive Læringsrum – en Vejledning*. Integrationsministeriet. 6-41.
- Lund, Karen og Michael Svendsen Pedersen (red.). *Under forberedelse. Sprog- og kulturlæring*. Århus: Århus Universitetsforlag.

- Risager, Karen. 2003. *Det nationale dilemma i sprog- og kulturpædagogikken. Et studie i forholdet mellem sprog og kultur*. København: Akademisk Forlag.
- Risager, Karen. 2005. Cross- and intercultural communication. I Ulrich Ammon et al. (red.) *Sociolinguistics/Soziolinguistik*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Risager, Karen. 2007. *Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Risager, Karen. 2008. Nyankommen i Danmark. I Michael Svendsen Pedersen og Hartmut Haberland (red.) *Sprogliv – Sprachleben. Festschrift til Karen Sonne Jakobsen*. 109-22.
- Wagner, Johannes. 2006. Læring og integration. *Nordand* 1, 89-104.

Noter

1. Resultater fra projektet vil blive publiceret i Lund og Pedersen (under forberedelse).
2. Se også Risager 2008, hvorfra passager i de næste par afsnit er taget.
3. 'Alder' henviser til alder ved første interview (2005).
4. Vi gjorde dog én undtagelse: Ved interviewet med B, kvinden fra Makedonien, med en mandlig tolk, var en af de kvindelige projektdeltagere også til stede. Det var fordi tolken havde fortalt at mange albanske/makedonske kvinder ikke måtte være alene med fremmede mænd. Projektdeltageren var helt tilbagetrukket og sad i den anden ende af lokalet og læste – men enkelte gange henvendte tolken sig dog til hende for at fortælle om noget B havde sagt.
5. Der forestår endnu at analysere nærmere på denne situation. Det skal tilføjes at F i det opfølgende interview på dansk med en af projektdeltagerne (tre år efter) bidrog med meget indholdsrige, velstrukturerede og velformulerede samtaleindlæg.
6. Med en enkelt allerede omtalt undtagelse hvor der måtte træde en tolk til – informantens kone.

Reference

Risager, Karen. 2011. *Tolken i det interkulturelle forskningsinterview. KULT 9. Einspruch – Objection – Indsigelse. Essays in Honor of Hartmut Haberland.* 87-105.

KULT is available online at:
www.postkolonial.dk

